

Інформаційна довідка щодо конкурентного права ЄС та його застосування (Розділ 8 «Конкурентна політика»)*

***Анотація.** В інформаційній довідці надано загальну характеристику розділу acquis ЄС щодо конкурентної політики, зокрема наведено: перелік актів права ЄС, які є базовими для цієї сфери; переваги їх імплементації до національного законодавства; оцінку Європейської Комісії досягнутого Україною прогресу в цій сфері.*

***Ключові слова:** економічна конкуренція, конкурентна політика, зловживання монопольним становищем, концентрація, державна допомога.*

Вступ.

Конкурентна політика є ключовим інструментом створення вільного, динамічно функціонуючого внутрішнього ринку та сприяння загальному економічному добробуту. Конкуренція дозволяє підприємствам конкурувати на рівних умовах у всіх державах-членах Європейського Союзу (далі – ЄС), водночас заохочуючи їх надавати споживачам найкращу продукцію за найнижчою ціною. Це, своєю чергою, стимулює інновації та довгострокове економічне зростання. Конкурентна політика ЄС також поширюється на підприємства з держав, що не є членами ЄС, але працюють на внутрішньому ринку Союзу.

У зв'язку з цим, Розділ 8 «Конкурентна політика» є важливим напрямом переговорного процесу між державою-кандидатом та ЄС. Його основна мета полягає в адаптації національного законодавства та практик держави-кандидата до положень актів права ЄС, що регулюють відносини, які впливають чи можуть впливати на економічну конкуренцію в ЄС.

Основна частина.

Основною метою конкурентного права ЄС є забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку Союзу. Договір про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС або Договір)¹ спрямований на запобігання обмеженням та спотворенню конкуренції, таким як зловживання монопольним становищем, антиконкурентні узгоджені дії, а також концентрації, якщо вони призводять до обмеження конкуренції. Більш того, також забороненою є державна допомога, якщо вона призводить до спотворення конкуренції.

Так, статті 101–109 ДФЄС і Протокол № 27 про внутрішній ринок і конкуренцію² наголошують, що добросовісна конкуренція є невід'ємною частиною внутрішнього ринку ЄС.

У широкому розумінні, інструментарій конкурентної політики ЄС включає:

¹ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

² Consolidated version of the Treaty on European Union - PROTOCOLS - Protocol (№ 27) on the internal market and competition. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2008/pro_27/oj/eng

- антимонопольне законодавство – спрямоване на відновлення конкурентних умов, наприклад, у випадку утворення картелів або зловживання монопольним становищем;

- контроль за «концентраціями» (превентивний інструмент) – запобігає потенційним спотворенням конкуренції, заздалегідь оцінюючи, чи може потенційне злиття або поглинання мати антиконкурентний вплив;

- правила надання державної допомоги (превентивний інструмент) – спрямовані на запобігання неправомірному втручанню держави у випадках, коли преференційне ставлення до певних підприємств чи секторів спотворює або може спотворити конкуренцію і негативно вплинути на торгівлю між державами-членами;

- послуги, що становлять загальний економічний інтерес, – є особливо важливими для споживачів і підпадають під дію спеціальних правил у контексті державної допомоги з метою сприяння соціальній та територіальній згуртованості, високому рівню якості, безпеки та доступності, а також рівному ставленню до них³.

Водночас основний масив правил, які регулюють питання економічної конкуренції в ЄС, міститься в *актах вторинного права* (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Назва документа	Суть документа
Регламент Ради (ЄС) 1/2003 від 16 грудня 2002 року про імплементацію правил конкуренції, викладених у статтях 81 і 82 Договору ⁴	Регламент докорінно змінив правозастосування конкурентного права ЄС, відмовившись від системи централізованого повідомлення та надання дозволів і перейшовши до децентралізованої системи, в якій положення Договору стали застосовуватися безпосередньо і в повному обсязі.
Регламент Ради (ЄС) 2015/1588 від 13 липня 2015 року про застосування статей 107 і 108 Договору про функціонування Європейського Союзу до певних категорій горизонтальної державної допомоги ⁵	Регламент регулює питання контролю Європейської Комісії за наданням державної допомоги.
Регламент Ради (ЄЕС) 2988/74 від 26 листопада 1974 року про строки позовної давності у провадженнях та застосування санкцій згідно з правилами Європейського економічного співтовариства, що стосуються транспорту та конкуренції ⁶	Регламент регулює строки давності притягнення до відповідальності за порушення у сфері економічної конкуренції.

³ Competition policy. Website of the European Commission. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/82/competition-policy>

⁴ Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003R0001-20090701>

⁵ Council Regulation (EU) 2015/1588 of 13 July 2015 on the application of Articles 107 and 108 of the Treaty on the Functioning of the European Union to certain categories of horizontal State aid. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015R1588-20181227>

⁶ Regulation (EEC) No 2988/74 of the Council of 26 November 1974 concerning limitation periods in proceedings and the enforcement of sanctions under the rules of the European Economic Community relating to transport and competition. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01974R2988-20040501>

Регламент Ради (ЄС) 139/2004 від 20 січня 2004 року про контроль за концентрацією суб'єктів господарювання⁷

Директива Європейського Парламенту та Ради 2019/1 від 11 грудня 2018 року про розширення можливостей конкурентних відомств держав-членів бути більш ефективними правозастосувачами та забезпечити належне функціонування внутрішнього ринку⁸

Директива Європейського Парламенту та Ради 2019/633 від 17 квітня 2019 року про недобросовісну торговельну практику у відносинах між бізнесом і бізнесом у ланцюгу постачання сільськогосподарської та харчової продукції⁹

Директива Європейського Парламенту та Ради 2014/104/ЄС від 26 листопада 2014 року про деякі правила, що регулюють позови щодо відшкодування шкоди відповідно до національного законодавства за порушення положень конкурентного законодавства держав-членів та Європейського Союзу¹⁰

Директива Комісії 2002/77/ЄС від 16 вересня 2002 року про конкуренцію на ринках електронних комунікаційних мереж та послуг¹¹

Директива Комісії 2006/111/ЄС від 16 листопада 2006 року про прозорість фінансових відносин між державами-членами та державними підприємствами, а також про фінансову прозорість у межах деяких підприємств¹²

Регламент встановлює правила та процедури контролю за концентрацією суб'єктів господарювання.

Директива встановлює низку правил для забезпечення незалежності національних конкурентних відомств, надання їм необхідних гарантій, ресурсів, а також повноважень щодо правозастосування та накладення штрафів задля ефективного застосування статей 101 і 102 ДФЄС, спрямованих на недопущення спотворення конкуренції на внутрішньому ринку.

Директива визначає мінімальний перелік заборонених недобросовісних торговельних практик у відносинах між покупцями та постачальниками в ланцюгу постачання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, а також встановлює базові правила щодо забезпечення дотримання цих заборон і механізми координації між органами правозастосування.

Директива встановлює правила, що дозволяють суб'єктам господарювання, які стали жертвами картельних або антиконкурентних порушень, отримати компенсацію за завдані збитки.

Директива позбавляє держави-члени ЄС можливості надавати або підтримувати ексклюзивні або спеціальні права компаніям у сфері електронних комунікаційних мереж або загальнодоступних послуг.

Директива спрямована на забезпечення прозорості фінансових відносин між державами-членами ЄС та державними підприємствами з метою забезпечення чесної конкуренції з приватними підприємствами та відсутності дискримінації щодо них.

⁷ Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/139/oj/eng>

⁸ Directive (EU) 2019/1 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 to empower the competition authorities of the Member States to be more effective enforcers and to ensure the proper functioning of the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1/oj/eng>

⁹ Directive (EU) 2019/633 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/633/oj/eng>

¹⁰ Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/104/oj/eng>

¹¹ Commission Directive 2002/77/EC of 16 September 2002 on competition in the markets for electronic communications networks and services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2002/77/oj/eng>

¹² Commission Directive 2006/111/EC of 16 November 2006 on the transparency of financial relations between Member States and public undertakings as well as on financial transparency within certain undertakings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/111/oj/eng>

Директива Комісії 2008/63/ЄС від 20 червня 2008 року про конкуренцію на ринку телекомунікаційного терміального обладнання¹³

Регламент Комісії (ЄС) 773/2004 від 4 квітня 2004 року про здійснення Комісією процесуальних дій відповідно до статей 81 та 82 Договору¹⁴

Директива спрямована на відкриття ринків телекомунікаційного терміального обладнання для конкуренції.

Регламент регулює питання розгляду Європейською Комісією справ про картельні змови та інші антиконкурентні практики, а також встановлює процедури, яких необхідно дотримуватися при розслідуванні зазначених категорій справ.

Стан імплементації в національному законодавстві положень актів права ЄС у сфері конкурентної політики.

Наближення законодавства України до права ЄС охоплюється зобов'язаннями, передбаченими Главою 10 «Конкуренція» Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію).

Відповідно до статті 256 Угоди про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання наблизити законодавство про конкуренцію та практику його застосування до актів права ЄС¹⁵.

Стан імплементації актів права ЄС у цій сфері наведено у Звіті України за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС) за 2023 рік¹⁶ (див. Рис. 1).

Рис. 1.

Варто зауважити, що зобов'язання у сфері економічної конкуренції містить також План для Ukraine Facility¹⁷, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року

¹³ Commission Directive 2008/63/EC of 20 June 2008 on competition in the markets in telecommunications terminal equipment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/63/oj/eng>

¹⁴ Commission Regulation (EC) No 773/2004 of 7 April 2004 relating to the conduct of proceedings by the Commission pursuant to Articles 81 and 82 of the EC Treaty. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02004R0773-20150806>

¹⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

¹⁶ Звіт України за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС) 2023. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf

¹⁷ Плану для Ukraine Facility на 2024-2027 роки. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

№ 244-р¹⁸, схвалений Європейською Комісією у квітні 2024 року¹⁹ та затверджений Радою Європейського Союзу у травні 2024 року²⁰ (див. Табл. 2).

Таблиця 2

Завдання (зобов'язання)	Індикатор виконання	Ціль і потенціал зростання	Строк виконання
Скасування призупинення дії закону про державну допомогу та відновлення контролю державної допомоги і гармонізація закону про державну допомогу з <i>acquis</i> ЄС	Дію чинного закону про державну допомогу призупинено, тому державне фінансування, надане держкомпаніям або іншим компаніям, не обліковується. Крім того, існує потреба в гармонізації закону про контроль державної допомоги з <i>acquis</i> ЄС у сфері спеціальних обов'язків/послуг загального економічного інтересу. Поліпшення контролю за державною допомогою гарантує, що державні субсидії не спотворюють конкуренцію, що призводить до чесної конкуренції та підвищення ефективності ринку	Набрання чинності оновленого законодавства про державну допомогу, у тому числі щодо послуг загального економічного інтересу, з повним відновленням контролю державної допомоги з боку Антимонопольного комітету	III квартал 2025 року

Оцінка Європейською Комісією досягнутого Україною прогресу у проведенні реформ на шляху до членства в ЄС.

Звіт щодо прогресу України в межах Пакета розширення 2024 року²¹ містить оцінку загального стану виконання євроінтеграційних зобов'язань у сфері економічної конкуренції та окреслює напрями подальшої роботи (див. Рис. 2 і 3).

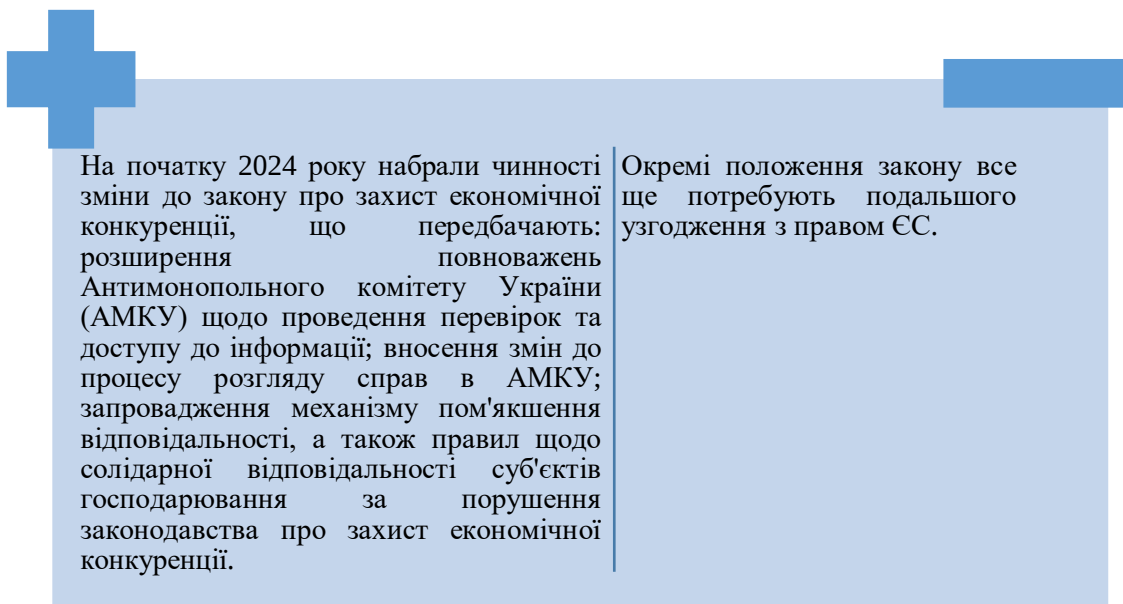
¹⁸ План України : схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 244-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-%D1%80#Text>

¹⁹ European Commission. Commission endorses Ukraine Plan, paving the way for regular payments under the Ukraine Facility. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/commission-endorses-ukraine-plan-paving-way-regular-payments-under-ukraine-facility-2024-04-15_en

²⁰ European Council Council of the European Union. Ukraine Plan: Council greenlights regular payments under the Ukraine Facility. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/14/ukraine-plan-council-greenlights-regular-payments-under-the-ukraine-facility/?utm_source=brevo&utm_campaign=AUTOMATED%20-%20Alert%20-%20Newsletter&utm_medium=email&utm_id=320

²¹ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2024 Report. Website of the European Commission. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf

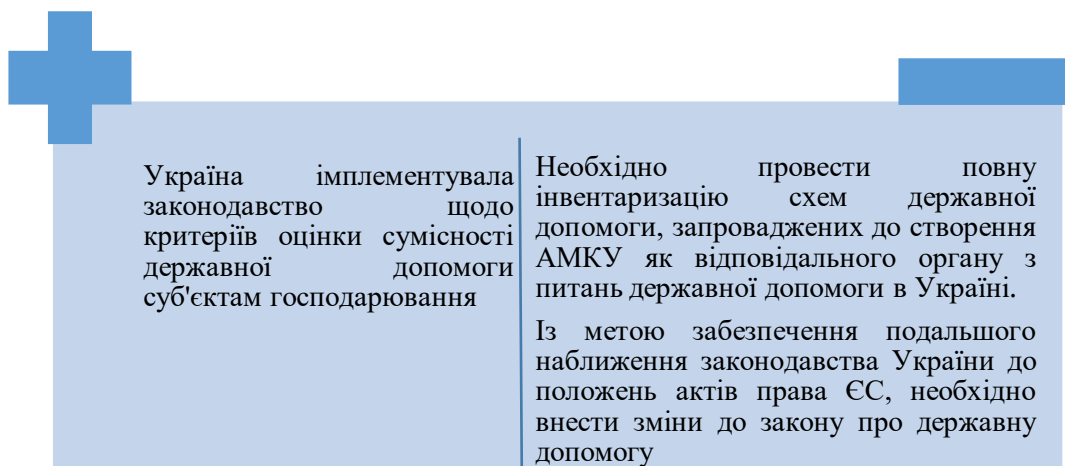
Загальний огляд досягнутого у 2024 році прогресу в антимонопольному законодавстві

На початку 2024 року набрали чинності зміни до закону про захист економічної конкуренції, що передбачають: розширення повноважень Антимонопольного комітету України (АМКУ) щодо проведення перевірок та доступу до інформації; вносення змін до процесу розгляду справ в АМКУ; запровадження механізму пом'якшення відповідальності, а також правил щодо солідарної відповідальності суб'єктів господарювання за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.	Окремі положення закону все ще потребують подальшого узгодження з правом ЄС.
---	---

Рис. 2

Загальний огляд досягнутого у 2024 році прогресу щодо надання державної допомоги

Україна імплементувала законодавство щодо критеріїв оцінки сумісності державної допомоги суб'єктам господарювання	Необхідно провести повну інвентаризацію схем державної допомоги, запроваджених до створення АМКУ як відповідального органу з питань державної допомоги в Україні. Із метою забезпечення подальшого наближення законодавства України до положень актів права ЄС, необхідно внести зміни до закону про державну допомогу
--	--

Рис. 3

Висновки. Конкурентна політика відіграє ключову роль у забезпеченні сталого економічного розвитку ЄС, сприяючи ефективному функціонуванню внутрішнього ринку. Вона гарантує рівні умови для всіх учасників ринку, запобігаючи монополізації, антиконкурентним узгодженим діям і зловживанню монопольним становищем.

Регулювання сфери економічної конкуренції в ЄС є важливим інструментом підтримки інновацій, підвищення якості товарів і послуг, а також захисту прав споживачів. Контроль за державною допомогою забезпечує, щоб втручання урядів не створювало необґрунтованих переваг для окремих суб'єктів господарювання, що могло би спотворювати економічну конкуренцію.

Для України виконання євроінтеграційних зобов'язань у сфері економічної конкуренції є важливим кроком на шляху до інтеграції в єдиний ринок ЄС. Гармонізація національного законодавства з acquis ЄС сприятиме створенню прозорого й передбачуваного конкурентного середовища, залученню інвестицій та посиленню конкурентоспроможності українських компаній. Виконання Україною відповідних зобов'язань також є необхідною умовою для подальшого розвитку відносин з ЄС, включаючи членство в Союзі.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*